

ERDOĞAN, SONGÜL (2023). "Türkiye Sahası Ağız Sözlükleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi (Kitaplar ve Lisansüstü Tezler). *Karadeniz Araştırmaları*. XX/79: 683-700.

TÜRKİYE SAHASI AĞIZ SÖZLÜKLERİ ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE BİR BİBLİYOGRAFYA DENEMESİ (KİTAPLAR VE LİSANSÜSTÜ TEZLER)

Songül ERDOĞAN*

ÖZ

Ağızlar, dilin geçmişi ve geleceği arasında bağ kuran en güçlü kültür aktarıcılarında biridir. Ağızlar ayrıca fonetik, morfolojik, söz varlığı ve anlam bilim açısından da ait olduğu dilin önemli veri kaynakları arasında yer alır. Bu verilerin sağlandığı en temel kaynaklardan birisi şüphesiz ağız sözlükleridir. Ağız sözlükleri dil bilimin birçok alanına hitap etmektedir. Bu sebeple bu alanda yapılan yeni çalışmaların daha yakından takip edilmesi gerekir. Bu amaca hizmet etmek amacıyla bu çalışmada Cumhuriyet döneminin başından 2023 yılına kadar yapılan ağız sözlüklerinin bibliyografyasına yer verilmiştir. Ağız sözlüğü özelliği taşıyan çalışmaların künyesi, 1. *Malzemesi Türkiye Sahası Ağızlarından Alınarak Hazırlanmış Sözlük Niteliği Taşıyan Kitaplar* 2. *Malzemesi Türkiye Sahası Ağızlarından Alınarak Hazırlanmış Sözlük Niteliği Taşıyan Lisansüstü Tezler* olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu başlıklar da kendi içerisinde konusunun genel veya özel olmasına göre sınıflandırılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda Türkiye sahası ağız sözlükleri ile ilgili 102'si'ü kitap, 33'ü tez olmak üzere 135 kaynak eser künyesine ulaşılmıştır. Eserlerle ilgili herhangi bir açıklayıcı bilgiye yer verilmemiştir. Türkiye sahasında üzerinde ağız sözlüğü hazırlanan il ve ilçeler, harita üzerinde gösterilerek bu alandaki durum tespiti yapılmış ve bundan sonrasında ağız sözlükleri üzerine çalışma yapmak isteyen araştırmacılara yol gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ağız sözlükleri, bibliyografya, sözlük, söz varlığı.

A BIBLIOGRAPHY ESSAY ON STUDIES ON DIALECTAL DICTIONARIES OF THE TURKISH FIELD (BOOKS AND GRADUATE THESES)

ABSTRACT

Dialects are one of the most powerful cultural transmitters that establish a link between the past and the future of the language. Dialects are also among the important data sources of the language it belongs to in terms of phonetics, morphology, vocabulary and semantics. Dialect dictionaries are undoubtedly one of the most basic sources of this data. Dialect dictionaries address many areas of linguistics. For this reason, new studies in this field should be followed more closely. In order to serve this purpose, this study includes a bibliography of dialect dictionaries made from the beginning of the Republican period until 2023. The tags of the studies that have the feature of dialect dictionaries are classified under two headings: 1. Books with Dictionaries Prepared by Taking Their Materials from the Dialects of the Turkish Field, and Postgraduate Theses with the Qualification of the Dictionary, prepared by Taking the Materials from the Dialects of the Turkish Field. These titles are also classified according to whether their subject is general or specific. As a result of the researches, it has been reached the tags of 135 source works, 102 of which are books and 33 of which are thesis, related to dialect dictionaries of Turkey. There is no explanatory information

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 24.04.2023; Yayına Kabul Tarihi: 21.07.2023

* Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, KIRŞEHİR, ORCID: 0000-0002-5355-9399, E-Posta: songultanboga@gmail.com

about the works given. The provinces and districts on which dialect dictionaries are prepared in the field of Turkey are shown on the map, and the situation in this field is determined, and after that, it has been tried to guide the researchers who want to work on dialect dictionaries.

Keywords: Dialect dictionaries, bibliography, dictionary, vocabulary

Ağızlar, dilin geçmişi ve geleceği arasında bağ kuran en güçlü kültür aktarıcıları olarak kabul edilebilir. Zamana ve mekâna bağlı olarak birtakım değişikliklere uğramalarının yanında kendini yenileyebilen bir yapıya da sahiptirler. Ağızların dış etkilere karşı yazı diline göre daha korumasız olması ağız çalışmalarının önemini daha da artırmaktadır. Ağızların fonetik ve morfolojik özelliklerinin belirlenmesinin yanında sahip olduğu söz varlığının ortaya çıkarılması da kültürel belleğin kayıt altına alınması adına önem arz etmektedir. Kültürel belleğin en iyi depolandığı alanlardan biri de ağız sözlükleridir.

Ülkemizde asrın felaketi olarak değerlendirilen yakın zamanda yaşadığımız deprem ve bu depremin etkisiyle farklı bölgelere göç etmek zorunda kalan nüfus, birçok alanı olduğu gibi ağız araştırmalarını da derinden etkilemiştir. Bu büyük felaket sonrasında yerle bir olan birçok ağız bölgesinden yeniden derleme yapmak, birinci dereceden bölgenin yerlisi olan kaynak kişilere ulaşmak neredeyse imkânsız denilebilecek bir duruma gelmiştir. Yaşanan böyle büyük bir felaketin ardından eldeki mevcut verilerin kıymeti daha çok artmış ve bunların topluca arşivlenmesini de zorunlu hâle getirmiştir. Bu çalışma ile Türkiye sahasında yapılan “ağız sözlüğü” niteliği taşıyan kitap ve tezlerin bir kaynakçası oluşturularak bu alandaki durumunun tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Ağızlarla ilgili söz varlığının kayıt altına alındığı en önemli kaynak eserler olarak ağız sözlükleri gösterilebilir. Türk dilinin ilk ağız sözlüğünün hangisi olduğu bilinmemekle birlikte ilk sözlük çalışması olarak bilinen *Dîvânu Lügâti't Türk*, aynı zamanda ilk ağız sözlüğü olarak da kabul edilmektedir. Akalın *divan* sözünün “sözlük” anlamında kullanıldığını Arapça kökenli *lugat* kelimesinin de “dil, her kavmin konuştuğu dil” anlamına geldiğini belirtmektedir. Akalın, Kâşgarlı Mahmud’un eserinde bu sözün teklik biçimini değil de çokluk biçimi olan *lugât* sözünü “her Türk topluluğunun konuştuğu dil” anlamında kullandığını ifade eder (2017, s. 13). “Dönemin yazı dilinin dil bilgisi kurallarını ve söz varlığını eserlerinde toplayan Kâşgarlı Mahmud, bu ölçünlü dil çerçevesinde diğer Türk topluluklarının ağız özelliklerini hem ses hem de söz varlığı bakımından ayrıntılı bir biçimde ele almıştır. Zaman zaman biçim bilgisi yönünden belirlediği farklılıklara da işaret eden Kâşgarlı Mahmud bu nedenle eserine *Türk Dilleri(veya Ağızları) Sözlüğü* adını vermiştir.” diyen Akalın sözlüğün adında da “ağızlar” ifadesinin kullanılabilmesine yer vermektedir (2017, s. 13).

Anadolu ve Rumeli ağızlarının söz varlığını doğrudan tespit etmeye yönelik çalışmaların Cumhuriyet dönemine yakın bir dönemde başladığını söylemek yanlış olmaz. 1920’li yıllarda Maarif vekilliğinin Hars (Kültür) Müdürlüğünü yapan Besim Atalay’ın girişimi ile bir miktar kelime malzemesi derlenmiştir. Daha sonra harf devrimi dolayısıyla kurulmuş olan Dil Encümeni de derleme işinin önemini göz önünde tutarak bu konuda çalışma ve derleme yapması için Prof. Dr. Ragıp Hulusi Özdem’i görevlendirmiştir. Maarif Vekilliğinin 1920’li, Dil Encümenin de 1929, 1930’lu yıllarda derletmiş olduğu malzemenin bir kısmı Hamit Zübeyir Koşay ve İshak Refet Işıtman tarafından ele alınıp incelenerek bir sözlük düzenine sokulmuş ve *Ana Dilden Derlemeler* adıyla 1932 yılında İstanbul’da yayımlanmıştır. 450 sayfalık bu sözlükte 9000 kelime yer almıştır (Korkmaz, 2000, s. 8). Bu dergi bundan sonra yapılacak çalışmalara bir nevi

kaynaklık etmiş, 1937- 1957 yılları arasında altı ciltlik *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* yayımlanmıştır. *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*’ndeki birtakım eksiklikler ve yanlışlıklar bu alanla ilgili yeni çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu hissettirmiştir. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla birtakım eklemeler ve düzeltmeler yapılarak 1963-1982 yılları arasında 12 ciltlik *Derleme Sözlüğü* hazırlanmıştır. Bugün elimizde bulunan Derleme Sözlüğü’nde de kuşkusuz pek çok eksiklik ve hata mevcuttur. Bu konuda Hasan Eren’in *Sırça Köşkte* (2010) adlı kitapta toplanan yazı dizisi de oldukça önemlidir. Fakat eksikliklerin ve birtakım hataların olması sözlüğün büyüklüğüne gölge düşürmez.

Türkçenin söz varlığını içeren çalışmalarda genellikle “söz varlığı”, “sözlük”, “söz dağarcığı” ifadelerine yer verilmiştir. Burada yer verdiğimiz kaynakçalar oluşturulurken de bu sözcükler arama motorlarında anahtar sözcükler olarak kullanılmıştır. Çalışmada künyesine yer verdiğimiz ağız sözlükleri 1. *Malzemesi Türkiye Sahası Ağızlarından Alınarak Hazırlanmış Sözlük Niteliği Taşıyan Kitaplar* 2. *Malzemesi Türkiye Sahası Ağızlarından Alınarak Hazırlanmış Sözlük Niteliği Taşıyan Lisansüstü Tezler* olarak iki ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu alanla ilgili yapılan, ağız sözlüğü niteliği taşıyan bu çalışmalar da konusu bakımından genel ve özel ağız sözlükleri olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Çalışmanın sınırları çerçevesinde çeşitli bölge ağızlarından belirli bir konuyla ilgili olarak derlenen “söz varlığı” ile ilgili makale, bildiri ve kitap bölümlerine yer verilmemiştir. Derleme Sözlüğü kaynak eser olarak bibliyografyada yer alırken, *Derleme Sözlüğü*’nden yola çıkarak yapılmış çalışmalara bu alanla ilgili bir bibliyografya çalışması olması ve çalışmanın temelinde Derleme Sözlüğü olması sebebiyle yer verilmemiştir (bk. Erdoğan: 2022). Bu bibliyografya çalışmasında malzemesinin tamamını veya büyük bir bölümünü ağızlardan almış olan özel alan sözlüklerine de yer verilmiştir. Ağız sözlüğü niteliği taşımayan özel alan sözlüklerine, malzemesi sadece Derleme Sözlüğü’ndeki sözcüklerden oluşan çalışmalara ve atasözleri, deyimler, beddualar, dualar gibi kalıplaşmış söz varlığını içeren sözlüklerin künyelerine ve yer adları ile ilgili çalışmaların künyelerine yer verilmemiştir.

Ağız sözlüğü niteliği taşıyan eserlerin künyeleri, APA 6 sürümüne göre düzenlenmiştir. Sıralamada yazarların soyadı esas alınmıştır. Künyesini verdiğimiz eserle ilgili özel bir durum yoksa eserin içeriği hakkında bilgi verilmemiştir.

Bölge ağızları ile ilgili olarak söz varlığına ulaşabileceğimiz temel kaynaklardan biri de yöre ağızı üzerine hazırlanmış kitap ve tez çalışmalarıdır. Yöre hakkında genel bir bilgi verildikten sonra *ses bilgisi*, *şekil bilgisi*, *ağız metinleri* ve *sözlük* bölümlerinden oluşan genel ağız çalışmaları da ağız sözlükçülüğü açısından birçok malzeme içermektedir. Bu konuda il, ilçe hatta köy ağızlarını içeren kitap olarak hazırlanmış çalışmaları görmek mümkündür. Bu çalışmaların bazılarında “sözlük” veya “söz varlığı” ifadeleri yer alırken bazılarında böyle bir ifade yer almamaktadır. Örnek vermek gerekirse, Şaziye Dinçer Bahadır’ın *Bergama Kozak Yöresi Ağızı*; Murat Gök’ün, *Osmaniye İli Ağızları ve Söz Varlığı*; Yaşar Çağbayır’ın *Yukarı Karaçay (Kocapınar) Köyü Ağızı İnceleme Sözlük*; Mehmet Dursun Erdem ve Ramazan Bölük’ün hazırladığı *Antalya ve Yöresi Ağızları (Giriş-İnceleme-Metinler)* başlıklı çalışmalarının hepsinde bir sözlük bölümü yer almasına rağmen eser adında “sözlük” ve “söz varlığı” ifadelerinin kullanılıp kullanılması konusunda farklılıklar görülmektedir. Bu çalışmaların amacı doğrudan bir ağız sözlüğü oluşturmak olmadığı için bu tür çalışmalar, bibliyografya çalışmamızda yer almamaktadır. Fakat ağız çalışmaları kapsamında hazırlanmış olup, sözlük bölümü ayrı bir cilt olarak hazırlanan

eserlerin bibliyografyalarında böyle bir sınırlamaya gidilmemiştir. Bölgelerin kültür envanterlerini veya monografilerini oluşturmak amacıyla yapılan kitap ve tezlerde de yöresel söz varlığını görmek mümkündür. Bu çalışmaların bazıları birkaç sayfalık yöresel söz varlığından oluşurken bazıları ise bir kitap oluşturabilecek kadar zengin malzeme içermektedir. Bu tür çalışmaları açıklamalı bir bibliyografya çalışması olarak ayrı bir makalenin konusu olarak değerlendirmeyi uygun gördüğümüz için bu eserlerin künyelerine burada yer verilmemiştir.

Türkiye sahasındaki ağız sözlükleri bibliyografyasını oluşturmak için öncelikli olarak taradığımız eserlerden birisi Tuncer Gülensoy ve Ercan Alkaya'nın hazırlamış oldukları "*Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*" adlı çalışmalarıdır. Hamza Zülfiyar'ın "*Terim Sözlükleri ve Çalışmaları ile İlgili Bibliyografya*", Nadir İlhan'ın "*Geçmişte Günümüze Sözlükçülük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri*", Emin Eminoglu'nun "*Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası*" çalışmaları bu kapsamda taradığımız eserler arasındadır.

Araştırmacılar tarafından ağız sözlüklerini ve ağız sözlükçülüğünü farklı yönleri ile ortaya koyan birtakım çalışmalar mevcuttur: Zeynep Korkmaz'ın *Türkiye'de Ağız Sözlükleri*, Ahmet Büyükakkaş'ın *Türkiye Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme*, Mehmet Ölmez'in *Türkiye'deki Ağız Çalışmalarının Sözlükleri ve İlk Ağız Sözlükleri* başlıklı makalelerinde Türkiye'de yapılan ağız sözlükleri ve bunlar hakkında kısa açıklamalara yer verilmiştir. Ali Akar'ın *Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunları 1 ve Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunları 2*, Merve Demirbaş'ın *Ağız Sözlükleri (Tasnif, Sorun, Yöntem)*, Bilge Gökter'in *Türkiye'deki Ağız Sözlüklerinde Yöntem Sorunları*, Erdoğan Boz'un *Ağızbilimi Terimleri Sözlüğü Üzerine*, Nurettin Demir ve Süer Eker'in birlikte hazırladıkları *Ankara Ağızları Sözlüğü Örneğinde Ağız Sözlükçülüğü Hakkında Bazı Tespitler* başlıklarını taşıyan çalışmalarda ise ağız sözlükleri ve ağız sözlükçülüğü konusunda tespit edilen bazı problemler ve bunların çözümüne yönelik önerilere yer verilmiştir. Erdoğan Boz'un *Ağız Sözlüklerinde Sözlük Birimlerin İçerik Planı Üzerine Öneriler* başlıklı yazısında ise ağız sözlüğü hazırlarken sözlük birimlerin düzenlemesine ilişkin dikkat edilmesi gereken bazı hususları görmek mümkündür. Ağız sözlükleri ve ağız sözlükçülüğü konusunda yapılan bu değerlendirme ve tespitler, bundan sonra ağız sözlüğü hazırlamak isteyenlere muhakkak yol gösterici olacaktır.

İletişim kanallarının hızla artması, teknolojik alandaki gelişmeler her ne kadar ağızların yaşama alanlarında olumsuz izler bıraksa da ağızlardaki söz varlığının paylaşılması ve daha çok insanın bunlardan haberdar olması açısından olumlu yönleri de vardır. Özellikle yaşadığı yerden ayrıldıktan büyük şehirlerde bir araya gelerek çeşitli hemşerilerin kurmuş oldukları dernek ve vakıflar da elektronik ortamda yöresel kelimelere yer verebilmektedir. Bunun yanında çeşitli il ve ilçelerin valilik ve kaymakamlık sayfalarında da yöresel söz varlığına rastlamak mümkündür. İnternet üzerinden ulaşabileceğimiz elektronik sözlükler içerisinde en kapsamlı olanlardan birisi şüphesiz "*Kastamonuca-Kastamonu Ağız Sözlüğü*" olarak <https://kastamonuca.com/> bağlantı adresinden ulaşabileceğimiz Kastamonu yöresine ait ağız sözlüğüdür. Aranılan bir kelime için aynı anlama gelen diğer söz varlığını da ilçelerdeki ve köylerdeki diğer karşılıkları ile göstermesi açısından oldukça işlevsel bir sözlüktür. Yeni madde girişleri için de kullanıcılara olanak sağlayan bu sözlük Kastamonu yöresi ağızları için önemli bir veri kaynağıdır. Kastamonu yöresi dışında diğer yörelerin de söz varlıklarının paylaşıldığı birçok elektronik kaynağa ulaşmak mümkündür. Yöresel kelimelerin paylaşıldığı bazı elektronik kaynaklara şu adreslerden ulaşılabilir:

<https://www.rizedeyiz.com/icerik/Rize-Yoresel-Kelimeler-102.html> (17.01.2023)

Türkiye Sahası Ağız Sözlükleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya

- <https://erzurum.ktb.gov.tr/TR-273919/erzurum-agzi.html> (17.01.2023)
- <https://vanlinihathoca.com/van-sozlugu.html> (17.01.2023)
- <https://www.turkish-media.com/forum/topic/177939-trabzon-yoresel-sozcukler/>
(17.01.2023)
- <https://karadeniz.gov.tr/yemel-sozluk-7/> (17.01.2023)
- <https://antepzeyiz.biz/antepce-sozluk-tam-350-kelime/> (17.01.2023)
- <http://www.yahsihanliyiz.com/icerik/yahsihan-ca-sozluk/kelimelerimiz/43>
(17.01.2023)
- [http://www.kirazlilar.com/haberler.asp?menuno=145&meadi=Kiraz%20%C5%9Eivesi%20\(A%C4%9EZI\)%20Kelimeler%20%A-D](http://www.kirazlilar.com/haberler.asp?menuno=145&meadi=Kiraz%20%C5%9Eivesi%20(A%C4%9EZI)%20Kelimeler%20%A-D) (17.01.2023)
- <https://www.kadirli.bel.tr/yoresel-agiz/> (14.02.2023)
- <https://www.kadirli.bel.tr/yoresel-agiz/> (21.02.2023)

Yaptığımız bu çalışmada malzemesinin tamamını veya büyük bir bölümünü ağızlardan alan ağızlardaki söz varlığını ortaya çıkarmaya yönelik olarak hazırlanmış 135 eser kaynakçasına yer verilmiştir. Bu çalışmalardan 102'si kitap, 33'ü tez olarak hazırlanmıştır. Çalışmalardan bazıları akademisyenler bazıları da dil sevdalısı gönüllüler tarafından yapılmıştır. Yapılan çalışmalar içerisinde dar bir bölge ağızını kapsayan, genel sözlüklerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Bazı çalışmaların il genelini kapsarken bazılarının ise ilçe, kasaba ve köy ağızını kapsayacak düzeyde hazırlandığı görülmektedir.

İl bazında bakıldığı zaman Türkiye sahasında ağız sözlüğü hazırlanmış iller "Adıyaman, Ankara, Aydın, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elazığ (4), Erzurum, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kayseri (2), Kırşehir, Kilis(2), Konya, Malatya(2), Mersin, Muğla, Nevşehir(2), Niğde, Ordu, Osmaniye, Sinop, Sivas, Tokat, Trabzon(2), Şanlıurfa(2), Uşak, Yozgat" olmak üzere 32 tanedir. Bu iller içerisinde Elazığ yöresi ile ilgili hazırlanmış 4 kitap çalışması yer alırken, Kayseri, Malatya, Nevşehir, Trabzon ve Şanlıurfa yöreleri ile ilgili 2'şer çalışmanın yer aldığını görmekteyiz.

İl genelini kapsayan söz varlığını tespit etmeye yönelik olarak hazırlanmış lisansüstü tezlerin sayısı 4'tür. Bu tezlerin üçü yüksek lisans, biri doktora düzeyinde olup, Bursa, Bayburt, Kars ve Kırklareli illeri ağızları üzerine hazırlanmıştır.

İlçe düzeyinde ise *Adilcevaz* (Bitlis), *Ahlat* (Bitlis, 2), *Akçaâbad* (Trabzon), *Akıncılar* (Sivas), *Arapgir* (Malatya), *Ardanuç-Artvin* (Merkez)-*Posof* (Ardahan)-*Şavşat-Yusufeli* (Artvin), *Antakya* (Hatay), *Bodrum* (Muğla), *Bor* (Niğde), *Boyabat* (Sinop), *Çarşamba* (Samsun), *Çaykara* (Trabzon), *Demirci* (Manisa), *Elbistan* (Kahramanmaraş), *Ereğli* (Konya), *Felahiye* (Kayseri), *Hemşin* (Rize, 2 çalışma), *Karaman* (Konya), *Karamanlı* (Burdur), *Sürmene-Aralıklı-Köprübaşı* (Trabzon), *Ödemiş* (İzmir), *Sarıgöl* (Manisa), *Şereflikoçhisar ve Çevresi* (Ankara), *Sivrihisar* (Eskişehir), *Maçka* (Trabzon), *Manavgat* (Antalya), *Mudurnu* (Bolu), *Tirebolu* (Giresun), *Tonya* (Trabzon), *Yıldızeli* (Sivas) ilçelerinin ağız sözlüklerinin hazırlandığı görülmektedir. Bitlis iline bağlı *Ahlat* ilçesi ve Rize iline bağlı *Hemşin* ilçesi ile ilgili 2 çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Türkiye sahasında kitap olarak ağız sözlüğü yayınlanmış ilçe sayısı 38'dir.

Türkiye sahasında ilçeler üzerine yapılan ağız sözlüğü niteliği taşıyan 9 lisansüstü tez tespit edilmiştir. Bu tezlerin tamamı yüksek lisans düzeyinde olup *Ahlat* (Bitlis), *Alanya* (Antalya), *Birecik* (Şanlıurfa), *Şarkışla* (Sivas), Merkez (*Muş*), *Tonya* (Trabzon), *Kangal* (Sivas), *Gürün* (Sivas), *Yıldızeli* (Sivas) ilçeleri üzerine hazırlanmıştır.

Belirli bir kasaba ve köy ağızını kapsayan, kitap olarak ağız sözlüğü çalışması yapılmış yerler ise *Aydoğdu Köyü* (Tavas/Denizli), *Bademler Köyü* (İzmir), *Çiçek Köyü* (*Elbistan/Kahramanmaraş*), *Dalakçı Köyü* (Mucur/Kırşehir), *Güneyce Köyü* (İkizdere/Rize), *Naşa* (Simav/Kütahya), *Kuşu Köyü* (Simav/Kütahya), *Aydoğdu Köyü* (Tavas/Denizli) beldeleridir. 7 köy ve 1 kasaba da kitap olarak ağız sözlüğü hazırlanan bölgeler arasındadır. Köyler üzerine müstakil olarak ağız sözlüğü çalışılması yapılmış 1 köy tespit edilmiştir. Kastamonu ili *Araç* ilçesine bağlı “*Sofçular*” köyü ağız sözlüğü, yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

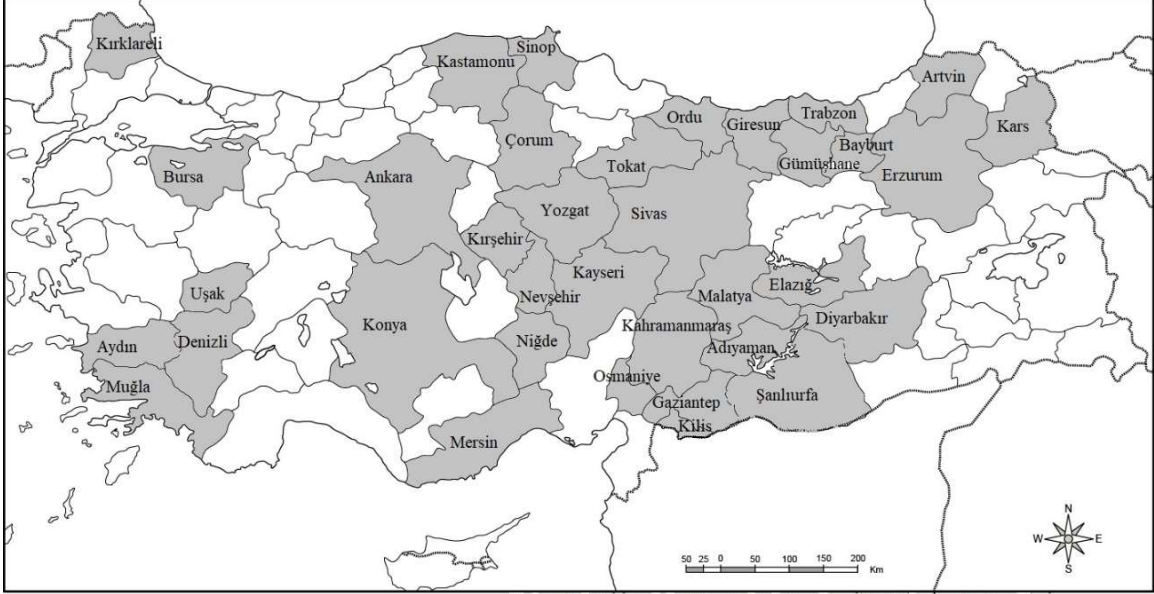
Mahalle düzeyinde ise Adana ili Beyceli ilçesi Sarıçam ilçesi mahallesi yöresel kelimelerini kapsayan 1 kitap künyesi tespit edilmiştir. Mahalle düzeyinde hazırlanmış herhangi bir tez çalışması mevcut değildir.

Şehir, ilçe, kasaba ve köy ağızları dışında belirli aşiret veya boylara ait ağız sözlükleri de hazırlanmıştır. *Eskişehir Türkmen Ağızları Söz Varlığı ve Çukurova Kadirli Dağ Kolu Türkmen Ağız Sözlüğü* bu kapsamda hazırlanan kitaplar arasında yer almaktadır. Konya ili Kadınhanı ilçesine bağlı çeşitli mahallelerde oturan Saçıkara Yörüklerinin söz varlığına yer veren 1 yüksek lisans tezi de mevcuttur.

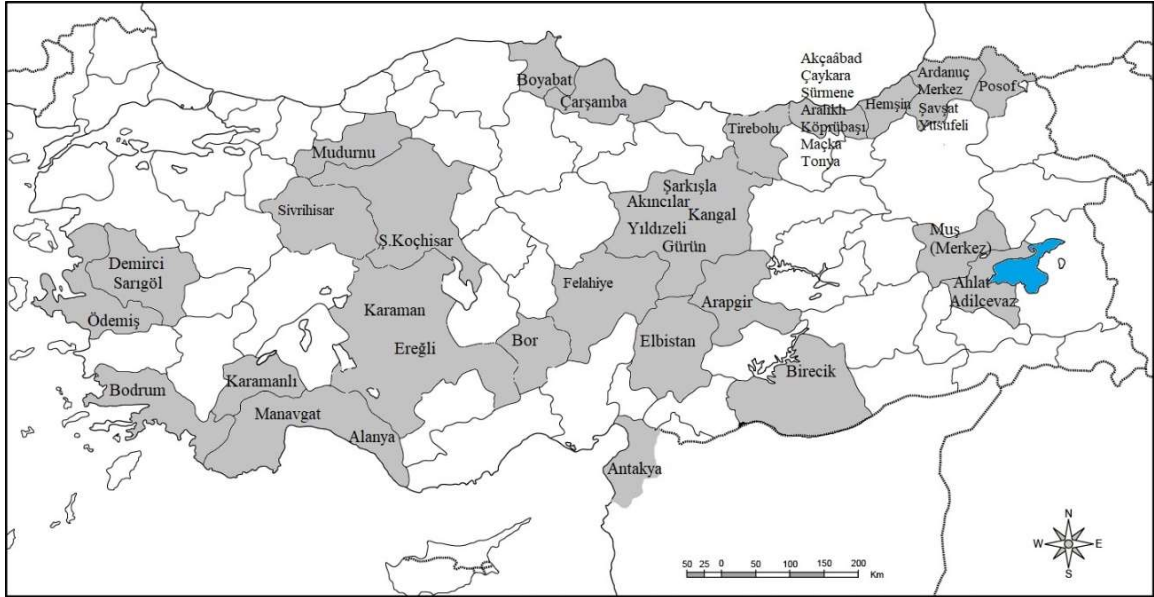
Birbiri ile benzer özellikler gösteren bazı bölgeleri kapsayan ağız sözlüklerini de görmek mümkündür. Bu çalışmalarda kısmen ülke sınırları dışına çıkanlar olsa da genel itibarıyla Türkiye sahasını kapsamaktadır. *Trakya Ağızları Sözlüğü*, *Van Gölü Çevresi Ağızları*, *Harşit Vadisi (Gümüşhane)*, *Yukarı Arpaçayı Boylarının Söz Varlığı I* adlı çalışmalar bu kapsamda değerlendirilebilir.

Ölüm, tarım ve hayvancılık, geleneksel meslekler, yemek isimleri, el sanatları, giyim kuşam, sağlık terimleri, ev, düğün, akrabalık, mutfak terimleri Türkiye sahası dikkate alınarak söz

Türkiye Sahası Ağız Sözlükleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya

Harita - 1: Türkiye Sahası Ağız Sözlüğü Hazırlanmış İlleri Gösteren Harita

Harita - 2: Türkiye Sahası Ağız Sözlüğü Hazırlanmış İlçeleri Gösteren Harita

varlığı olarak ele alınmış çalışma konularıdır. Ev, mutfak, tarım ve hayvancılık konusu İç Anadolu ağızları düzeyinde de işlenmiştir.

Hazırlanan bibliyografya çalışmasında yazarların eserleri üzerinden yola çıkılarak yöre ağzının söz varlığını tespit etmeye yönelik çalışmaların yapıldığı da görülmüştür. Yaşar Kemal, eserlerinden yola çıkılarak bölge ağzının söz varlığı ortaya konulmaya çalışılan tek yazar olarak tespit edilmiştir.

Doğrudan derleme yapmak yerine mevcut derlenmiş malzemeden yola çıkarak hazırlanmış çalışmalar da göze çarpmaktadır. Bu bağlamda Antalya yöresi türkülerinden yola çıkılarak yörenin söz varlığına ulaşılmış ve bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Belirli bir ağız bölgesinde özel alanlarla ilgili söz varlığı çalışmaları noktasında ise üç tez tespit edilmiştir. Ardahan, Karaman ve Elazığ illerinden yola çıkılarak terim niteliği taşıyan tezler de hazırlanmıştır. Türkiye sahası içerisinde 2023 yılına kadar herhangi bir bölgesi hakkında doğrudan ağız çalışması yapılmayan 31 il vardır. *Adana, Afyonkarahisar, Ağrı, Aksaray, Amasya, Balıkesir, Bartın, Batman, Bilecik, Bingöl, Çanakkale, Düzce, Edirne, Erzincan, Hakkari, Iğdır, Isparta, İstanbul, Karabük, Kırıkkale, Kocaeli, Kütahya, Mardin, Sakarya, Siirt, Şırnak, Tekirdağ, Tunceli, Van, Yalova, Zonguldak* bu iller arasında sayılabilir.

Verilen kaynak eserlere bakıldığında ilçelerinden bazıları hakkında çalışılma yapılmış olmasına rağmen il genelini kapsayan ağız sözlükleri bulunmayan 13 il vardır. *Antalya, Ardahan, Artvin, Bitlis, Bolu, Burdur, Eskişehir, Hatay, İzmir, Manisa, Muş, Rize Samsun* bu iller arasında yer almaktadır.

Türkiye sahası ağızlarının söz varlığını tespit etmeye yönelik yapılmış olan çalışmanın kaynakçası şu şekildedir:

1. Malzemesi Türkiye Sahası Ağızlarından Alınarak Hazırlanmış Kitaplar

1. 1.Genel Ağız Sözlüğü Niteliği Taşıyan Kitaplar

1. ACAR, E. (2011). *Kastamonu Yöresi Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
2. ACAR, E. (2017). *Sinop Yöresi Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
3. ACARBAŞ, E. (2013). *Şereflikoçhisar ve Çevresi Yerel Ağız Sözlüğü*. İstanbul: Çıngı Yayıncılık.
4. AKGÜL, A. (2020). *Bor Böyle Gonuşur*. Niğde: Hamle Matbaası.
5. AKSOY, Ö. A.(1946). *Gaziantep Ağzı III*. İstanbul: TDK Yayınları.
6. ALŞAN, H. - E. KUTLU vd. (2017). *Akçasözlük Akçaâbad Yöresinin Otantik Söz Varlığı*. Ankara: Kurtuba Yayınları.
7. *Ana Dilden Derlemeler* (1932). Ankara.
8. ARICI, S. (2008). *Dambur Tarihi ve Hemşin Purim Etimolojik Sözlüğü*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
9. ARICI YILMAZ, M. (2019). *Türkçenin Hemşin Ağzı Karşılaştırmalı Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Çamlıhemşin Eğitim ve Kültür Derneği Yayınları.
10. ARISOY, A. - G. Durmaz (2022). *Türk Elazığca*. Elazığ: Grafik Matbaası.
11. ATEŞ, M. - S. KÜÇÜK (2017). *Ordu Ağzı Söz Varlığı*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
12. ATIKARA, H. B. (2017). *Boyabat Ağzı Sözlüğü*. Sinop: Boyabad Belediyesi Kültür Yayınları.
13. AYBER, G. (2019). *Ahlat Ağzı Sözlüğü*. Ankara: Ahlat Kültür ve Eğitim Vakfı Yayınları.
14. BİLGİN, A. (2006). *Elbistanca Sözlük: Örnekleriyle Elbistan Ağzı*. İstanbul: Pınar Yayınevi.

Türkiye Sahası Ağız Sözlükleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya

15. BİLTEKİN, Y. (2020). *Niğde Sözlüğü*. Niğde: Hamle Matbacılık.
16. BOZYIĞIT, E. (1998). *Ankara İli Ağız Sözlüğü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
17. BULUT, S. (2018). *Gümüşhane İli ve Yöresi Ağızları Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
18. BURAN, A. – N. İLHAN (2008). *Elazığ Yöresi Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
19. ÇAKMAK, C. (2022). *Demirci Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
20. ÇINAR, A. A. (2004). *Muğla İli Ağız Sözlüğü*. Muğla: Mermeciler Derneği Yayınları.
21. ÇOBAN, C. (2014). *Bodrum İlçesi Ağız Sözlüğü*. İstanbul: Çatı Yayınları.
22. DEMİR, N. (2005). *Trabzon ve Yöresi Ağızları*. 3. Cilt. Ankara: Gazi Kitabevi.
23. DEMİRCAN, A. (2017). *Kütahya Simav Naşa Ağız Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
24. *Derleme Sözlüğü*. (1993). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
25. DURU, Z. (2021). *Karaman'ın Söz Varlıkları Sözcükler*. Konya: Çimke Yayınları.
26. EMİROĞLU, K. (1989). *Trabzon-Maçka Etimoloji Sözlüğü*. Ankara: Gülen Ofset.
27. ENGİN, M. E. (1982). *Urfa Ağız Sözlüğü*. Urfa: Harran Yayınları.
28. ERBAŞ, İ. (2015). *Kırşehir Dalakçı Köyü /Sözvarlığı-Folklor-Geçmiş Günler*, Ankara: Ürün Yayınları.
29. ERDEM, R.- N. ABBASOĞLU (2018). *Tirebolu Söz Dağarcığı*. Ankara: Ürün Yayınları.
30. ERDOĞAN, M. (2008). *Ereğli Yöresinden Derlemeler Sözlüğü*. Konya: İlya Yayınları.
31. ERHAN, F. (2004). *Kilis Ağız ve Şiirleriyle Karacaoğlan'ın Kilisliliği*. İstanbul: Kilis Vakfı Kültür Eserleri Yayınları.¹
32. ERKUT, S. (2000). *Mudurnu Halk Dili Sözlüğü/Bolu*. Ankara.
33. ERTEKİNOĞLU, S. (2017). *Ahlat Ağız Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
34. GEMALMAZ, E. (1995). *Erzurum İli Ağızları (C. III)*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
35. GÖK, M. (2021). *Osmaniye Ağız Sözlüğü*. Ankara: Grafiker Yayınları.
36. GÖKDAL, O. (2021). *Kars İli Yerli Ağız Sözlüğü*. Ankara: Luna Yayınevi.
37. GÖRGEÇ, C. (2021). *Açıklamalı Manavgat Ağız Sözlüğü*. Konya: Palet Yayınları.
38. GÖSTERİR, İ. (2015). *Örnekli-Tanlıklı Çorum Ağız Sözlüğü*. Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları.
39. GÜÇLÜ, F. (1999). *Nevşehir ve Yöresi Ağız Sözlüğü*. Ankara: Ürün Yayınları
40. GÜLSEREN, C. (2014). *Malatya Sözlüğü*, Malatya: Malatya Valiliği Malatya Kitaplığı.

¹ Eser, Kilis ağzının söz varlığını barındıran bir sözlüktür. Ayrıca, bugün Kilis ağzında yer alıp Karacaoğlan şiirlerinde geçen kelimeler de Karacaoğlan'ın şiirlerinden örneklerle verilmiştir (Gülensoy ve Alkaya, 2011, s.97).

41. GÜNAY, N. (2014). *Sivrihisar Yöresel Kelimeler ve Deyimler Sözlüğü*. Eskişehir: Sivrihisar Belediyesi Yayınları.
42. GÜNDOĞDU, T. (2022). *Harşit Vadisi Karşılaştırmalı Ağız Sözlüğü*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
43. GÜNEŞ, N. (2007). *Tokat Yöresel Kelimeler Sözlüğü*. Ankara: Forum Ofset.
44. GÜNEY, E., Güney, H. (2006). *Nevşehir Folkloru 1 Deyimler-Atasözleri-Sözcükler*. Nevşehir: Nevşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
45. GÜNŞEN, A. (2001). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları Sözlüğü*. Ankara: Ocak Yayınları.
46. GÜRAKAN, H. (2018). *Kuşu Ağız Sözlüğü*. Ankara: Berikan Yayınevi.
47. HÜSNÜ, H. (1934). *Kayseri Sözlüğü*. Kayseri: Kayseri Halkevi Kitapları.
48. IŞIK, A. (2020). *Konya Ağız ve Söz Dağarcığı*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
49. IŞIKSOLUĞU, M. A. (2013). *Geçmişten Günümüze Aydoğdu Köyü ve Söz Dağarcığı*. Ankara: Payda Yayıncılık.
50. İLERİ, C. (2008). *Eskişehir Türkmen Ağızları Söz Varlığı*. Kıbrıs: Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Yayınları.
51. KABADAYI, M. (1999). *Doğu Karadeniz Lehçeleri Karşılaştırmalı Sözlüğü*. Antakya: Gelenek Yayınları.
52. KALYONCU, H. (2001). *Trabzon Tonya Ağızının Dilbilgisel Özellikleri ve Tonya Sözlüğü*. Trabzon: Topkar Matbaası.
53. KARA, İ. (2015). *Güneyce Rize Sözlüğü, Bir Karadeniz Köyünün Hafızası ve Nâtıkası*. İstanbul: Dergâh Yayınları (2.Baskı).
54. KAYABALI, İ (2011). *Felahiye İlçesi (Kayseri) Yöresel Kelimeler ve Deyimler*. Ankara: Kendi Yayını.
55. KESKİN, Y. (2019). *Çaykara'da Söz Varlığı*. İstanbul: Can Yayınları.
56. KESKİNSOY, O. (1997). *Konuşmanın Çarşambacası*. Samsun.
57. KÜÇÜK, S., - M. ATEŞ (2017). *Ordu Ağız Söz Varlığı*. Ankara: Gece Kitaplığı.
58. MERGEN, T. B. (2016). *Milas Ağız Sözlüğü*. Muğla: Milas Belediyesi Kültür Yayınları.
59. ÖZALP, A. (2008). *Elbistan Ağız Çiçek Köyü Örneği*. Elbistan: Özgü Yayınları.
60. ÖZDEN, M., Doğan L. vd.(2021). *Trakya Ağızları Sözlüğü* . Çanakkale: Paradigma Yayınevi.
61. ÖZEK, F. (2015). *Arapgir Yöresi Söz Varlığı*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
62. ÖZEN, Eratalay, S. (2020). *Sarıgöl Ağız Söz Varlığı*. Ankara: Gece Kitaplığı.
63. ÖZMEN, M. (2012). *Karamanlı Ağız ve Sözlüğü*. Ankara: Öztepe Matbaası.
64. PARLAK KALKAN, G. (2022). *Kilis Yöresi Söz Varlığı*. Konya: Eğitim Yayınevi.

Türkiye Sahası Ağız Sözlükleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya

65. SARAÇ, M. A. (2018). *Tanıklarıyla Urfaca Urfalıca*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Kütüphane Yayınları.
66. SARICA, B. (2006). *Van Gölü Çevresi Ağızları Sözlüğü*. Ankara: Atlas Yayınları.
67. SARIHAN, A. (2003). *Beyceli Sözlüğü*. Ankara: Ürün Yayınevi.
68. SARIKAYA, M. (2015). *Yukarı Arpaçayı Boylarının Söz Varlığı I Kalıp Sözler Deyimler Atasözleri*. Ankara: Vizyon Yayınevi.
69. SAVAŞÇI, Ö. (2010). *Ödemiş Ağız Sözlüğü*. İzmir: İzmir Belediyesi Yayınları.
70. SELÇUK, M. (2018). *Malatya Söz Varlığı*. Malatya: Malatya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
71. SEVİNÇLİ, V. (2021). *Adilcevaz Yöresi Söz Varlığı ve Dil İncelemesi*. Ankara: Akademik Kitaplar.
72. SEZGİN, B. (2015). *Trabzon Sürmene-Aralıklı-Köprübaşı Yerel Ağızlar Derleme Sözlüğü*. İstanbul: Cinius Yayınevi.
73. SEZGİN, B. (2015). *Trabzon Yerel Ağızlar Derleme Sözlüğü*, İstanbul: Cinius Yayınları.
74. SUNUCU, Y. (2002). *Örnekleriyle Uşak Ağız Sözlüğü*. İzmir: Sunucu Yayınları.²
75. ŞENKAL, G. (2015). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Dilleri Karşılaştırmalı Sözlüğü*. İstanbul: Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.
76. ŞENKAL, G. (2021). *Doğu Karadeniz Dilleri Karşılaştırmalı Sözlüğü*. Ankara: Klaros Yayınları.
77. ŞENOL, S. (2021). *Ardanuç-Artvin(Merkez)-Posof-Şavşat-Yusufeli Ağızlarında Türkçe Söz Varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
78. TAŞKIRAN, H. İ. (2021). *Sivas Akıncılar Ağız Karşılaştırmalı ve Tanıklı Sözlüğü*. İstanbul: KDY Yayıncılık.
79. TEKİN, F. Cantürk, S. (2018). *Giresun ve Yöresi Ağız Sözlüğü*. Giresun: Doğan kent Belediyesi Yayınları.
80. TEKİN, M. (2004). *Antakya Ağız-Dilbilgisi ve Sözlük*. Antakya: Hatay Folklor Araştırmaları Derneği Yayınları.
81. TELLİ, B. (2021). *Söz Varlığı Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları.
82. TELLİ, B. - B. BULDUK (2018). *Adıyaman İli ve Yöresi Ağızları Söz Varlığı*. Ankara: Gazi Kitabevi.
83. TOPAL, M. (1995). *Elazığca*, Elazığ.
84. TOPARLI, R. (2019). *Sivas Sözlüğü*. Sivas: Sivas Vilayet Kitaplığı.
85. TOR, G. (2004). *Mersin Ağız Sözlüğü*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi 38.

² Eserin isminde ağız sözlüğü ibaresi geçmesine rağmen, eser daha çok bir monografi niteliği taşımaktadır.

86. TUĞLUK, M. E. (2022). *Diyarbakır Yöresi Söz Varlığı*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları.

87. TUNÇ, A. (1999). *Konuşan Harput, Elazığ: Çağ Ofset Matbacılık*.

88. TUNÇ, T. (1995). *Derleme Sözlüğü ve Kavramlar Dizini I-II-III*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

89. TUTAL, A. (2013). *Bademler Ağzı Derleme Sözlüğü ve Bademler Köyü*. İzmir: Etki Yayıncılık.

90. *Türkiye’de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi (1939-1949)(I-IV Cilt) İstanbul, (1952, 1957)(V-VI Cilt) Ankara*.

91. TÜRKMEÑOĞLU, A. (2008). *Çukurova Kadirli Dağ Kolu Türkmen Ağzı Sözlüğü*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

92. UYGUÇ, A. (2007), *Aydın Ağzı ve Sözlüğü (Yapı – Köken)*. Aydın: Kolalı Matbaası.

93. UYGUR, C. V. (2007). *Denizli İli Ağız Sözlüğü (Yapı-Köken)*. Denizli: Denizli Belediyesi Kültür Yayınları.

94. ÜNAL, Ö. (2008). *Yozgat Yöresel Kelimeler Sözlüğü*. Ankara: Yozgatlı Dernekler Federasyonu Yayınları.

95. YEDEKÇİOĞLU, K. (1992). *Kayseri Ağzı II Sözcükler*. Kayseri: Ak Ofset.

96. YILMAZ, K. (2021). *Yıldızeli’nin Söz Varlığı*. Ankara: Akademik Kitaplar.

1. 2. Özel Ağız Sözlüğü Niteliği Taşıyan Kitaplar

1. ACIPAYAMLI, O. (1976). *Zanaat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

2. BAYTOP, T. (2015). *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

3. ERDOĞAN, S. (2022). *Türkiye Türkçesinde Oya ve Dantel El Sanatları İle İlgili Söz Varlığı*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

4. GÜLENSOY, B. Gülensoy, T. (2003). *Türkiye Giyim-Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.

5. ÖZDER, A. (1981). *Türk Halkbiliminde Düğün-Evlilik-Akrabalık Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Ziya Gökalp Derneği Yayınları.

6. ÖZTEK, Zafer (1992). *Halk Dilinde Sağlık Değişleri Sözlüğü*. TDK Yayınları.

2. Malzemesi Türkiye Sahası Ağızlarından Alınarak Hazırlanmış Sözlük Niteliği Taşıyan Tezler

2. 1. Genel Ağız Sözlüğü Niteliği Taşıyan Lisansüstü Tezler

1. ALGAÇ, N. (2022). *Birecik Ağzı Söz Varlığı*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

2. AYIK DARICI, T. (2013). *Şarkışla’nın Söz Varlığı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Türkiye Sahası Ağız Sözlükleri Üzerine Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya

3. DEMİREL, S. (2022). *Muş Merkez Ağız Söz Varlığı*. Muş: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
4. GÖKÇE, H. (2019). *Bursa Ağız Sözlüğü (Deneme)*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
5. GÜNAYDIN, M. (2018). *Trabzon / Tonya Ağız Örneğinde İşlevsel Bir Ağız Sözlüğü Oluşturma Denemesi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
6. KABA, O. (2019). *Alanya Yöresi Söz Varlığı*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
7. KARADUMAN, M. (2021). *Saçıkara Yörüklerinin Söz Varlığı (Saçıkara, Örnek, Mahmudiye köyleri/ Kadınhanı-Konya)*. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
8. KARGIN, H. (2021). *Sofçular Köyü Söz Varlığı (Araç/Kastamonu)*. , Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
9. MEMİŞ, Ö. (2019). *Bayburt İli Ağız Söz Varlığı*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
10. ÖKRUCA, L. (2011). *Sivas İli Kangal İlçe Merkezi Sözlüğü*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
11. ÖZKAYA, H. (2013). *Kırklareli İli Ağızları Söz Varlığı*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
12. ÖZTÜRK, Z. (2014). *Sivas İli Gürün İlçesi Merkez Köyleri Ağız Sözlüğü*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
13. ŞUATAMAN, Ö. (2022). *Kars İli Ağızları Söz Varlığı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
15. PARLAKPINAR, S. (2022). *Ahlat Merkez Ağızlarında Kavram Alanları ile İlgili Söz Varlığı*. Muş: Muş Alparslan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
16. YILMAZ, K. (2011). *Sivas Yıldızeli'nin Söz Varlığı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

2.1. Özel Ağız Sözlüğü Niteliği Taşıyan Lisansüstü Tezler

1. AKSAKAL, E. (2017). *Ardahan'ın Tarım ve Hayvancılıkla İlgili Söz Varlığı*. Ardahan: Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
2. BİÇER, Ü. (2021). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ölüm Kavram Alanına Ait Söz Varlığı*. Çorum: Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
3. DEĞER, N. (2021). *Anadolu Ağızlarında Eskicil Söz Varlığı*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
4. DEMİR, E. (2019). *Karaman'da Geleneksel Meslekleri Söz Varlığı*. Karaman: (Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

5. DEMİRBAŞ, M. (2017). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Seslenme Sözcükleri*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
6. EFE, K. (2012). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Bitki ve Hayvan İsimleri*. Ankara. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
7. GÜVENÇ, S. (2000). *Anadolu Ağızlarında Sevgi ve Övgü Sözcükleri*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
8. KARAKIŞ, Y. (2019). *Yaşar Kemal'in Romalarında Çukurova Ağzına Ait Sözcükler ve Etimolojileri*. Sivas. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
9. KEKİLLİ, M. (2008). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Yemek İsimleri*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
10. KÖK KAPLAN, N. (2020). *Denizli Yöresi Türkülerinin Söz Varlığı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
11. MERT, A. (2019). *Eski Türkçeden Türkiye Türkçesi Ağızlarına Uzanan Söz Varlığı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
12. ŞEN, Ş. (2018). *Antalya Yöresi Türkülerinin Söz Varlığı*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
13. OKÇU, C. (2015). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Derlenmiş Tarım Sözcükleri*. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
14. ÖZBAY, E. (2006). *Elazığ Yöresi Avcılık Terimleri Sözlüğü*. Elazığ. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
15. SİVRİ, Ö. (2020). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkillemeler*. Ankara. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
16. TOKAY, Y. (2011). *Bengü Taşların Söz Varlığı ile Anadolu Ağızlarının Söz Varlığının Karşılaştırması*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
17. YAVAŞ, G. (2016). *İç Anadolu Ağızlarında Ev, Mutfak, Tarım ve Hayvancılık Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Sonuç

Ağızlar dillerin sözlü tapu senetleridir. Bu senetlerin geçerliliğini sağlamak ve kalıcı hâle getirmek için ağızlardaki söz varlığını kaydetmek gerekir. Kişilerin ömürleri milletlerin var olma süresine göre daha kısadır. Milletlerin uzun ömürlü olması için dil birliğine önem verilmesi ve ortak değerlere sahip çıkılması gerekir. Bu sebeple ortak mirasımızın ve geçmişimizin mücevherleriyle dolu olan ağız külliyatlarımıza sahip çıkılmalıdır.

Deprem, yangın, sel vb. felaketlerden dolayı her yıl birçok insan ahirete intikal etmektedir. Özellikle yakın zamanda yaşadığımız deprem felaketinden 11 ilimiz etkilenmiş, bu illerde birçok bölge yaşam alanı olmaktan çıkmış, bu bölgelerde yaşayan insanlar başka bölgelere göç

etmek zorunda kalmıştır. Bu ve buna benzer felaketlerin tekrar yaşanması muhtemeldir. Bu felaketlerde maddi kayıplar kadar kültürel kayıplar da yaşanmıştır. Bu kayıplardan bölgenin ağız özellikleri ve söz varlığında da şüphesiz nasibini almıştır. Bu durum elimizdeki çalışmaları daha da kıymetli hâle getirmiş ve bu alandaki envanterimizi ortaya çıkarmayı gerekli kılmıştır.

Yukarıda künyelerine yer verdiğimiz çalışmalar; kapsamı, yöntemleri, kimler tarafından hangi amaçlarla hazırlandığı vb. birçok açıdan değerlendirilebilir. Her ne şekilde ve ne amaçla hazırlanmış olursa olsun hepsinin ortak paydasında yöresel söz varlığı bulunmaktadır. Bu çalışmalarda yer verilen kelimelerden bazılarını tekrar derlemek mümkün olmayabilir. Bu sebeple bu çalışmalarda geçen sözcüklerin alanda uzman kişilerin görüşü de alınarak Derleme Sözlüğü'ne eklenmesi gerekir.

Yerli araştırmacılar tarafından 1940'lı yıllardan beri ağız araştırmaları yapılmasına rağmen 31ilin ağız sözlüğü üzerinde herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması Türkoloji çalışmaları açısından üzücü bir durumdur. Mümkün olduğunca bu bölgelerdeki ağız sözlükleri ile ilgili çalışmaların sayısını artırmak gerekir.

Çalışma alanı genişledikçe çalışmanın ayrıntıları azalmaktadır. Bu sebeple ağız sözlükleri ile ilgili çalışmaları mümkün olduğunca köy ve ilçe düzeyinde hazırlamak daha verimli sonuçların alınmasına sebep olacaktır. Türkiye'nin 81 ili, 922 ilçesi, 18277 köyü ve bunlara bağlı beldelerinin de olduğunu hesap ettiğimizde ağız sözlükçülüğü konusunda daha alınması gereken çok yolumuz olduğu ortaya çıkmaktadır. Köylere göre ağız sözlüklerinin hazırlanması şimdilik biraz hayali olsa da en azından il ve ilçe düzeyinde ağız sözlüklerinin bir an önce tamamlanması gerekir.

Dünyadaki her türlü gelişme ve değişmeden ağızlar da nasibini almaktadır. Her alanda tüketim çılgınlığının yaşandığı bu dönemde tespit ettiğimiz her sözcüğe kuyumcu hassasiyeti ile yaklaşmalı onları sözlüklerimizin kasasında muhafaza etmeliyiz. Bu konuda Türkolojiye gönül veren herkese büyük sorumluluklar düşmektedir.

KAYNAKÇA

- AKALIN, Ş. H. (2017). *Geçmişten Günümüze Türk Sözlükçülüğü*. Ankara: Elginkan Vakfı Yayınları.
- AKAR, A. (2006). "Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunları –I". *Turkish Studies*. 4/4: 1-11.
- AKAR, A. (2009). "Ağız Sözlükleri: Yöntem ve Sorunları –II". *Turkish Studies*. 4/8: 216-224.
- BREDMOEN, B. (1999). "Doğu Karadeniz Ağızlarının Sözcük Varlığı ve Sözlükleri". *Kebikeç*. 7/8: 77-83.
- BOZ, E. (2011). "Ağızbilimi Terimleri Sözlüğü Üzerine". *Diyalektolog*, 2011/2, 1-6.
- BOZ, E. (2014). "Ağız Sözlüklerinde Sözlük Birimlerin İçerik Planı Üzerine Öneriler". *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*. (ed. Nurettin Demir- Faruk Yıldırım). Adana: 98-102.
- BÜYÜKAKKAŞ, A. (2009). "Türkiye Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme". *Turkish Studies*. 4/4: 185-195.

- ÇAĞBAYIR, Y. (2009). *Yukarı Karaçay (Kocapınar) Köyü Ağzı İnceleme Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- DEMİR, N. (1999). "Ağız Sözlükçülüğü". *Kebikeç*, 7-8: 67-75.
- DEMİR, N. (2002). "Ağız Terimi Üzerine". *Türkbilig*. 2022/4: 105-116.
- DEMİR, N., - S. EKER (2010). Ankara Ağızları Sözlüğü Örneğinde Ağız Sözlükçülüğü Hakkında Bazı Tespitler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten II*, 91-102.
- DEMİRBAŞ, M. (2021). "Ağız Sözlükleri (Tasnif, Sorun, Yöntem)". *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 10/25: 107-123.
- DİNÇER BAHADIR, Ş. (2022). *Bergama Kozak Yöresi Ağzı*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- EMİNOĞLU, E. (2010). *Türk Dilinin Sözlükleri ve Sözlükçülük Kaynakçası*. Sivas: Asistan Yayıncılık.
- ERDEM M. D. ve R. BÖLÜK (2012). *Antalya ve Yöresi Ağızları (Giriş-İnceleme-Metinler)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- ERDEM, M. D. (2013). Ağız Sözlükçülüğü Üzerine. *Turkish Studies*. Volume 8/95, 95-102.
- EREN, H. (2010). *Sırça Köşkte*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÖK, M. (2022). *Osmaniye İli Ağızları ve Söz Varlığı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- GÖKTER, B. (2010). *Sözlükbilim Temelinde Türkiye'de Ağız Sözlükçülüğü (İlke ve Yöntemler)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- GÖKTER, B. (2010). "Türkiye'deki Ağız Sözlüklerinde Yöntem Sorunları". *Türkiye'de ve Dünya'da Sözlük Yazımı ve Araştırmaları Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (4-6 Kasım 2010)*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat: 442-454.
- GÜLENSOY, T. – E. ALKAYA (2011). *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İLHAN, N. (2007). *Geçmişte Günümüze Sözlükçülük Geleneği ve Türk Dili Sözlükleri*. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- KORAŞ, H. (2008). "Derleme Sözlüğü'nün Yeniden Düzenlenmesi ve Yeniden Söz Derlenmesi Hakkında". *I. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri*. (25-30 Mart 2008). Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (2000). "Türkiye'de Ağız Sözlükleri". *Türk Dili*. 583: 7-14.
- ÖLMEZ, M. (2006). "Türkiye'deki Ağız Çalışmalarının Sözlükleri ve İlk Ağız Sözlükleri". *Türk Dilleri Araştırmaları*, 2006/16: 205-210.
- ÖLMEZ, M. (2009). "Türkiye'deki Ağız Çalışmaları ve Dizin Bölümleri". *Workshop on Turkish Dialects II. Orient-Institut Istanbul, 18-19 November 2005. Türk Dilleri Araştırmaları*. 19: 223-304.
- ZÜLFİKAR, H. (2006). *Terim Sözlükleri ve Çalışmaları ile İlgili Bibliyografya*. Ankara: TDK Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

Dialects are one of the most powerful cultural transmitters that connect the past and the future of the language. In addition to undergoing some changes depending on time and space, they also have a structure that can renew itself. The fact that dialects are more vulnerable to external influences than written language increases the importance of dialect studies even more. In addition to determining the phonetic and morphological features of dialects, it is also important to reveal the vocabulary it has in order to record cultural memory. One of the areas where cultural memory is best stored is dialect dictionaries.

The earthquake we experienced recently, which is considered as the disaster of the century in our country, and the population that had to migrate to different regions due to the effect of this earthquake, deeply affected dialect studies as well as many other fields. After this great disaster, it has become almost impossible to recompile from many dialect areas that were destroyed and to reach the source people who are first-degree natives of the region. After such a great disaster, the value of the available data has increased even more and it has made it necessary to archive them collectively. With this study, it is aimed to determine my situation in this field by creating a bibliography of the books and graduate theses that have the quality of "dialect dictionary" in the field of Turkey. In order to serve this purpose, this study includes a bibliography of dialect dictionaries made from the beginning of the Republican period until 2023.

The imprint of the studies that have the feature of dialect dictionary is classified under two headings: 1. Books that have the quality of a dictionary prepared by taking the material from the dialects of the Turkish Sahara 2. Graduate theses that have the quality of a dictionary prepared by taking the material from the dialects of the Turkish Sahara. These titles are also divided into subgroups according to whether the subject is general or special. Within the limits of the study, articles, papers and book chapters related to the "vocabulary" compiled from the dialects of various regions on a specific subject are not included. While the Derleme Dictionary is included in the bibliography as a source work, studies based on the Derleme Dictionary are not included since it is a bibliography study on this field and the Derleme Dictionary is the basis of the study.

The bibliographies of the works that have the characteristics of a dialect dictionary are organized according to APA 6 version. The order is based on the surnames of the authors. Unless there is a special situation related to the work, no information about the content of the work is given.

As a result of the researches, 135 source works, 102 of which are books and 33 of which are theses, related to dialect dictionaries in the field of Turkey were found. The provinces and districts on which dialect dictionaries were prepared in Turkey were shown on the map and the situation in this field was determined.

When we look at the provincial basis, the provinces where dialect dictionaries were prepared as books in the field of Turkey are 32, including "Adıyaman, Ankara, Aydın, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Elazığ (4), Erzurum, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Kahramanmaraş, Karaman, Kastamonu, Kayseri (2), Kırşehir, Kilis (2), Konya, Malatya (2), Mersin, Muğla, Nevşehir (2), Niğde, Ordu, Osmaniye, Sinop, Sivas, Tokat, Trabzon (2), Şanlıurfa (2), Uşak, Yozgat".

Among these provinces, we see that there are 4 book studies prepared about Elazığ region, while there are 2 studies about Kayseri, Malatya, Nevşehir, Trabzon and Şanlıurfa regions.

At district level, Adilcevaz (Bitlis), Ahlat (Bitlis, 2), Akçaâbad (Trabzon), Akıncılar (Sivas), Arapgir (Malatya), Ardanuç-Artvin (Center)-Posof (Ardahan)-Şavşat-Yusufeli (Artvin), Antakya (Hatay), Bodrum (Muğla), Bor (Niğde), Boyabat (Sinop), Çarşamba (Samsun), Çaykara (Trabzon), Demirci (Manisa), Elbistan (Kahramanmaraş), Ereğli (Konya), Felahiye (Kayseri), Hemşin (Rize), 2 studies), Karaman (Konya), Karamanlı (Burdur), Sürmene-Aralıklı-Köprübaşı (Trabzon), Ödemiş (İzmir), Sarıgöl (Manisa), Şereflikoçhisar and its surroundings (Ankara), Sivrihisar (Eskişehir), Maçka (Trabzon), Manavgat (Antalya), Mudurnu (Bolu), Tirebolu (Giresun), Tonya (Trabzon), Yıldızeli (Sivas) districts. It is seen that 2 studies were conducted on Ahlat district of Bitlis province and Hemşin district of Rize province. The number of districts whose dialect dictionaries were published as a book in Turkey is 38.

Although dialect studies have been conducted by local researchers since the 1940s, it is a regrettable situation in terms of Turkology studies that no work has been done on the dialect dictionaries of 31 provinces. It is necessary to increase the number of studies on dialect dictionaries in these regions as much as possible.

When we consider that Turkey has 81 provinces and 922 districts, it is seen that there are many regions where dialect dictionary should be prepared. Dialect regions are changing due to many reasons such as global warming, climate change and earthquakes. In order for the vocabulary in dialects to be affected by these disasters at the minimum level, care should be taken to prepare dialect dictionaries as soon as possible, and if necessary, a new compilation mobilization should be made in this field.

Keywords: Dialect dictionaries, bibliography, dictionary, vocabulary.